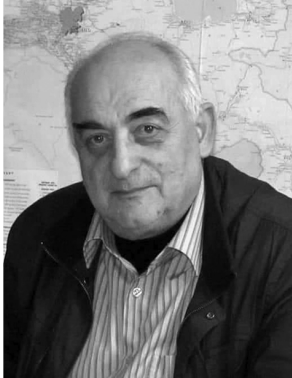

ՀԱՄԼԵՏ ԳՐԻՇԱՅԻ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Օգոստոսի 5-ին կյանքից անժամանակ հեռացավ ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող, ազգագրագետ, էթնոժողովրդագետ, պ. գ. թ. Համլետ Գրիշայի Սարգսյանը:

Հ. Սարգսյանը ծնվել է 1946 թ. հոկտեմբերի 3-ին Իջևան քաղաքում, ուսուցչի ընտանիքում: 1953 թ. ընդունվել է Իջևանի 7-ամյա դպրոց, իսկ 1959-ին տեղափոխվել տեղի Գ. Էդիլյանի անվան № 1 միջնակարգ-արտադրական թեքմամբ դպրոց, որն ավարտել է 1964 թ.: 1964–1965 ուստարում սովորել է Երևանի Մ. Աբեղյանի անվան № 3 դպրոցին կից մեկամյա մաթեմատի-

կական դասընթացներում:

1965 թ. ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի (ԵՊՀ) աշխարհագրական ֆակուլտետ: 1965–1968 թթ. եղել է ֆակուլտետի Լ ԿԵՄ բյուրոյի անդամ, Լ ԿԵՄ բյուրոյի և ՈՒԳՀ պատի թերթի խմբագիր: 1970 թ. ավարտելով ԵՊՀ-ն՝ գորակոչվել է խորհրդային բանակ: 1973 թ. փետրվարից աշխատանքի է անցել ՀՍՍՀ ԳԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտում՝ որպես քարտեզագիր: 1978 թ. դարձել է ավագ ինժեներ-քարտեզագիր, 1981 թ.՝ կրտսեր գիտաշխատող, 1987-ից՝ գիտաշխատող, 1994 թ. հուլիսի 1-ից՝ ավագ գիտաշխատող:

Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտում աշխատանքի անցնելու առաջին իսկ տարիներից ակնհայտ դարձավ, որ երիտասարդ հետազոտողը չի սահմանափակվելու միայն քարտեզագրական աշխատանքներ կատարելով: Աշխարհագրական, ժողովրդագրական ու ազգագրական գիտելիքի զուգակցմամբ, համառ ու հետևողական աշխատանքների շնորհիվ Հ. Սարգսյանը նոր մակարդակի բարձրացրեց էթնոժողովրդագրական ուսումնասիրությունները՝ չիրաժարվելով քարտեզագրությունից: Ինստիտուտի աշխատակիցների հուշերում նա հենց այդպիսին է՝ համակարգչի առաջ նստած, քարտեզն ու բնակչությունը լավագույնս իմացող, միշտ օգնելու պատրաստ ընկեր ու գործընկեր: Հ. Սարգսյանի աշխատասենյակում անպակաս էին «հյուրերը»՝ ազգագրագետ ու հնագետ, բանագետ ու պատմաբան. դիմում էին այս կամ այն բնակավայրի մասին տեղեկություններ իմանալու, անունները ճշտելու, աղբյուրների մասին լրացուցիչ տվյալներ հավաքելու խնդիրներով: Դիմում էին նաև քարտեզներ կազմելու խնդրանք-առաջարկներով: Վերջին մի քանի տասնամյակում

ինաստիտուտում հրատարակված մենագրությունների, հոդվածների ժողովածուների քարտեզների մեծագույն մասի հեղինակը հենց Հ. Սարգսյանն է:

Այս ամենին զուգահեռ շարունակում էր զբաղվել հայոց պատմության՝ իր սիրելի շրջանի՝ XIX դ. էթնիկ և ժողովրդագրական գործընթացների ուսումնասիրությամբ ու տարբեր խնդիրների վերաբերյալ արժեքավոր հոդվածներ հրապարակելով: Հենց այս տարիներին հրատարակվեցին Երևանի, Բաքվի, Ելիզավետպոլի, այլ նահանգների ու գավառների վերաբերյալ ծավալուն հոդվածներ: Դրանք առավել քան կարևոր են այսօր՝ արցախյան լարված հակամարտության ու պատերազմի պայմաններում: Աղբյուրների համակողմանի քննությամբ՝ Հ. Սարգսյանն իր հոդվածներում ապացուցեց այն, ինչի մասին խոսում ու գրում են հայ մասնագետները տարիներ շարունակ. աղբյուրների էթնոս XIX դարում գոյություն չի ունեցել: Հարավային Կովկասի տարածքում բնակվել են թյուրքալեզու տարբեր միավորներ՝ ցեղային, կրոնական առաջնային ինքնությամբ: Այս ամենը էթնոժողովրդագետը ցույց էր տալիս գիտական բարեխղճությամբ, աղբյուրների, արխիվային վավերագրերի՝ համակողմանի ու մանրագնին քննության ճանապարհով:

Հ. Սարգսյանի գիտական աշխատանքների պսակը կարելի է համարել «Население Восточной Армении в XIX – начале XX в.» (2002 թ.) մենագրությունը, ինչը տարիների տքնաջան աշխատանքի արդյունք է: Համակողմանի քննության ենթարկելով էթնիկ կազմի, բնակչության կառուցվածքի, ժողովրդագրական հիմնական ցուցանիշների, բնակչության տեղաշարժերի տարբեր խնդիրներ՝ հեղինակն այս աշխատությամբ, իրեն բնորոշ հանդարտ-գիտական ոճով, հերթական անգամ քողազերծեց Արևելյան Հայաստանի տարածքում XIX դ. «աղբյուրների» գոյության տարբեր առասպելները, ցույց տվեց՝ դրանք որն է կապ չունեն այն իրականության հետ, որ ձևավորված էր Արևելյան Հայաստանի տարածքում՝ XIX դարում: Նույն խնդիրը լուծեցին նաև նրա՝ հետագա տարիներին հրատարակած հոդվածները՝ փորձելով հակադրել օբյեկտիվ իրականությունն ու պատմական կեղծարարությունը, բանավիճել միայն գիտության և գիտական փաստարկների օգնությամբ: Հ. Սարգսյանն այդպես էր վարվում նաև հանրապետական ու միջազգային տարբեր գիտաժողովների ժամանակ. ներկայացնում էր թվեր, փաստեր, հղում աղբյուրներ և նույնը պահանջում իր ընդդիմախոսներից:

2012 թ. Մոսկվայում գտնվող «Наука» հրատարակչությունում «Народы и культуры» մատենաշարով հրատարակվեց «Армяне» հատորը, որի պատասխանատու խմբագիրներից էր Հ. Սարգսյանը: Հատորը հայ ազգագրագետների տարիների աշխատանքի ու համագործակցության արդյունքն է, որը կարևոր նշանակություն ունի հայոց հարուստ պատմամշակութային ժառանգությունը ՌԴ-ում և ռուսալեզու միջավայրում հավուր պատշաճի ներկայացնելու գործում: Բացի պատասխանատու խմբագրի բարդ ու ծանր աշխատանքը կատարելուց՝ Հ. Սարգսյանը հեղինակեց նաև հատորի՝ հայ բնակչության թվաքանակին և տեղաբաշխման պատկերին վերաբերող բաժինը: Նա ակտիվ մասնակցություն ունեցավ նաև առաջին անգամ իրականացված ՀՀ

ազգային փոքրամասնությունների ուսումնասիրությանը, որի արդյունքները հրատարակվեցին երկու հատորով՝ «Հայաստանի Հանրապետության ազգային փոքրամասնություններն այսօր» (Երևան, հ. I, 2000) և «Հայաստանի Հանրապետության ազգային փոքրամասնությունները քաղաքացիական հասարակության կայացման արդի պայմաններում» (Երևան, հ. II, 2005): Երկու հատորում էլ Հ. Սարգսյանը հեղինակեց ժողովրդագրական, բնակչության տեղաշարժերի վերաբերյալ բաժիններն ու կազմեց ՀՀ ազգային փոքրամասնությունների տեղաբաշխման քարտեզը:

Աշխարհագրական, ժողովրդագրական ու ազգագրական գիտելիքները Հ. Սարգսյանը լավագույնս ծառայեցրեց նաև «Հայաստանի ազգային ատլաս»-ի և «Լեռնային Ղարաբաղ ատլաս»-ի կազմման աշխատանքներին՝ որպես քարտեզների հեղինակ ու հատորների խմբագրական խորհուրդների անդամ: Ատլասները թերթելիս համոզվում ես, որ ազգագրական՝ բարեխղճորեն կազմված, հազեցած քարտեզները Հ. Սարգսյանի ջանքերի արդյունքն են: Օրեր շարունակ աղբյուրներում նա կարող էր փնտրել այս կամ այն տեղեկությունը՝ քարտեզը ևս մեկ նշանով, սիմվոլով հարստացնելու համար:

Ինստիտուտում բոլորը գիտեին, որ Հ. Սարգսյանն ուներ «արխիվի» օրեր. վաղ առավոտից նա Ազգային արխիվում էր ու հերթական անգամ թերթում էր տարբեր ֆոնդերի՝ այնքան հարազատ դարձած նյութերը: Արխիվում անցկացրած հաջորդ օրն արդեն պատմում էր, թե ինչ նոր փաստաթղթեր է տեսել, ինչ նյութեր է կարողացել գտնել:

Հ. Սարգսյանը չէր սահմանափակվում միայն գիտական աշխատանքով: Երկար տարիներ դասավանդեց ԵՊՀ ազգագրության, այնուհետ՝ հնագիտության և ազգագրության ամբիոններում՝ վարելով «Էթնոժողովրդագրություն» մասնագիտական դասընթացը: Համալսարանի ազգագրական գիտարշավների ակտիվ մասնակիցն էր՝ «վարպետ»-ի կարգավիճակով, ով պետք է դաշտում աշխատելու, ազգագրական նյութեր գրառելու ու մարդկանց հետ շփվելու հմտությունները փոխանցել երիտասարդներին: Ապշել կարելի է մարդկանց հետ հարաբերություններ կառուցելու նրա այս որակներից՝ մեծի հետ մեծ ու փոքրի հետ փոքր լինելու նրա բացառիկ, աստվածատուր ունակությունից. մեր սիրելի Համլետը. հենց այսպիսին էր նա մեծի ու փոքրի համար՝ միշտ պատրաստակալ, չբողբոջող ու չտրտնջացող, պարտաճանաչ աշխատանքի հաճախող ու չդժգոհող:

Կան կորուստներ, որոնք ժամանակի ընթացքում ավելի ու ավելի ծանր են դառնում: Յավոք, այդպիսին է մեր ավագ ընկեր ու գործընկեր Հ. Սարգսյանի կորուստը: Մարդ, ով ապրեց՝ սովորելով ու միաժամանակ սովորեցնելով սեփական օրինակով՝ առանց ավելորդ խոսքերի. սովորեցրեց գործով ու գործը սիրելով:

ՄԽԻԹԱԸ ԳԱԲԵԻԵԼՅԱՆ